

Cossetània ■ Edicions

Biblioteca
Narcís Oller

Narcís Oller
CROQUIS
DEL NATURAL

1

Narcís Oller

CROQUIS DEL NATURAL

Pròleg de Rosa Cabré

Cossetània
EDICIONS

Editat amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Institució
de les Lletres Catalanes**

AJUNTAMENT DE VALLS

Comitè editor

Margarida Aritzeta, Rosa Cabré, Enric Cassany,
Josep Maria Domingo, Jordi Ginebra i Magí Sunyer.

Edició

Roger Roig

Primera edició: desembre del 2007

© del text: hereus de Narcís Oller

© del pròleg: Rosa Cabré

© d'aquesta edició: Cossetània Edicions

Edita: Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Fotografia de la coberta: Arxiu Municipal de Valls/Fons Impremta Castells

Composició i muntatge: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-321-8

Dipòsit legal: B-52.554-2007

ÍNDIX

Pròleg, per Rosa Cabré	7
Nota sobre l'edició.....	47

Croquis del natural

El vailet del pa.....	51
Tres mesos de món	59
Els que ho miren i els que hi van	83
El transplantat.....	93

PRÒLEG

Il·lusió de realitat i perspectiva de modernitat en els *Croquis del natural*¹

El 1885, sis anys després que Narcís Oller publicés el recull de narracions *Croquis del natural* (1879), el primer dels seus llibres, el crític Josep Yxart² afirmava que amb Narcís Oller «entró en la novela catalana y estoy por decir en toda nuestra literatura, la clase más culta de nuestra sociedad, subiendo la escalera de honor e introducida por el realismo moderno». Per la classe més culta Yxart entenia la classe mitjana, aquella que, segons Benito Pérez Galdós, es forma a partir de la descomposició de la classe baixa que puja i de l'aristocràcia que baixa³ i que ell a l'article «Observaciones sobre la novela española» (1870)⁴ ja havia cridat

¹ Aquest treball s'ha realitzat en el marc del projecte finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència: Hum2004-06110/FILO.

² Josep Yxart (1987), «Narciso Oller, *Vilaniu*», dins *El año pasado*, Barcelona: Ed. Daniel Cortezo, ps. 250-251.

³ Per dir-ho en paraules de Galdós en el seu discurs de recepció a la Real Academia Española, Madrid, 1897. Cito per Benito Pérez Galdós (1972), *Ensayos de crítica literaria*, selecció, notes i pròleg de Laureano Bonet, Barcelona: Ed. Península, 1972, p. 178.

⁴ «Pero la clase media, la más olvidada por nuestros novelistas, es el gran modelo, la fuente inagotable. Ella es hoy la base del orden social: ella asume por su iniciativa y por su inteligencia la soberanía de las naciones, y en ella está el hombre del siglo XIX con sus virtudes y sus vicios, su noble e insaciable aspiración, su afán de reformas, su actividad pasmosa. La novela moderna de costumbres ha de ser la expresión de cuanto

l'atenció sobre la necessitat que la novel·la focalitzés aquesta classe social urbana, d'acord amb els models que venien d'Europa. També, per dir-ho amb paraules d'Yxart,

Oller, como los primeros novelistas contemporáneos, idolatra la realidad, y entiende que la novela es imitación exacta de la misma. Lo penetrante y variado de su observación, y el vigor palpitante con que traslada al papel, le coloca al lado de los primeros en España; pero le distingue a mi ver por encima de ellos, como el adepto más genuino de la escuela, con la forma más precisa y gráfica propia del temperamento del país, la facultad de evocar de un modo inmediato y positivo las sensaciones que produce el natural, y el fiar exclusivamente a ellas la ilusión de la presencia real de los objetos y la escena. La sensación del color y la luz en las descripciones, la de la línea, la de los sonidos, y hasta la del olfato y el tacto, aparecen llamadas una tras otra con fuerza inimitable caracterizando lugares y cosas, y en cada línea de sus obras, ya una comparación exactísima, ya una metáfora pintoresca, ya un accidente insignificante al parecer, recuerdan al lector en toda su complejidad la vida externa del escenario.⁵

---

bueno y malo existe en el fondo de esta clase, de la incesante agitación que la elabora, de ese empeño que manifiesta por encontrar ciertos ideales y resolver ciertos problemas que preocupan a todos, y conocer el origen y el remedio de ciertos males que turban las familias. La grande aspiración del arte literario en nuestro tiempo es dar forma a todo esto.» I més endavant afegeix que «esa clase es la que administra, la que enseña, la que discute, la que da al mundo los grandes innovadores y los grandes libertinos, los ambiciosos de genio y las ridículas vanidades: ella determina el movimiento comercial, una de las grandes manifestaciones de nuestro siglo, y la que posee la clave de los intereses, elemento poderoso de la vida actual, que da origen las relaciones humanas a tantos dramas y tan raras peripecias». Considera aquesta classe social l'ànima de la política i el comerç, «elementos de progreso» i, alhora, generadors de «dos grandes vicios, la ambición desmedida y el positivismo». En el pla domèstic la classe mitjana aporta grans temes a la narrativa, en especial aquells que es desprenen de la seva preocupació «por la organización de la familia». Benito Pérez Galdós va publicar aquest article a la *Revista de España*, T. XV, núm. 57, ps. 162-193, Madrid, 1870. La citació, però, és de Benito Pérez Galdós (1972), ps. 122 i 123.

⁵ Ibídem nota 2, ps. 250-251.

Un realisme que Yxart, d'acord amb les idees de Taine, veia com una forma d'expressió intrínseca del caràcter català.⁶

De fet, Oller va abraçar la causa del realisme des del moment que va decidir d'ésser un escriptor en català i quan va prendre la decisió va focalitzar la classe social que coneixia de més a prop, la seva. Per això, la publicació del seu primer llibre de relats, *Croquis del natural*, va ser una revelació. Fins llavors aquest escriptor no havia publicat en català res més que un article en català a *La Renaixensa*,⁷ com recorda Joan Sardà en la crítica d'aquest llibre. Yxart, en el pròleg de *Notes de color* (1883) aclareix que el seu cosí

havia escrit i publicat, sí, en sa primera joventut, alguns versos i noveletes, en castellà, en periòdics i revistes d'aquelles en què tot aficionat a les lletres fa son aprenentatge, i que sols llegeixen els que les escriuen i llurs respectives famílies; i encara rondinant que el noi... *perdi el temps tan miserablement*.⁸

D'entre la crítica coetània ressalten els comentaris de Felipe B. Navarro i Joan Sardà, que ja s'adonaren de la inflexió històrica que assenyala la seva aparició. Navarro, valencià d'origen i crític de la *Revista de España*, no dubta de qualificar el llibre d'«obra més ben acabada en lo género naturalista que en Espanya s'ha publicat modernament»,⁹ tot i que no entra en precisions sobre què entén per naturalisme. Sardà, fent-

⁶ Vegeu dos treballs de Josep Yxart (1896) aplegats dins *Obra Catalana Completa*: «Lo Teatre Català», premiat als Jocs Florals de Barcelona de 1879, ps. 282 i 293, i «Lletra a n'Albert Savine», escrita el 1884, ps. 173 i 174.

⁷ Narcís Oller, «Quatre mots sobre la policia urbana i l'ornat públic de Barcelona», *La Renaixensa*, VII: 2, 1876, ps.177-188, dins R. Cabré (2004), *La Barcelona de Narcís Oller. Realitat i somni de la ciutat*. Epíleg de Carola Duran, Valls: Cossetània, 2004, ps. 118-126.

⁸ També Joan Sardà farà referència a l'obra primerenca inèdita d'Oller dins «Narcís Oller». Vegeu Joan Sardà (1997), *Art i veritat. Crítiques de novel·la vuitcentista*, a cura d'A. Tayadella, Barcelona: Curial, p. 155. També Oller hi fa referència al primer capítol de les *Memòries literàries*, ps. 3-5.

⁹ Felipe B. Navarro (1879), «Lo llibre dels Jocs Florals de Barcelona en l'any XXI de llur restauració», *La Renaixensa*, IX, 512-513.

se ressò de les idees sobre novel·la defensades per Benito Pérez Galdós, destaca, a més de la innovació realista, l'oportú enfocament sociològic de la classe mitjana urbana i burgesa pel seu paper dinàmic en la transformació de les ciutats en metròpolis, com una de les característiques del segle: «Fins ara teníem molta literatura pagesa y bastanta de menestrala: ab lo llibre d'en Oller ne tenim de senyora.»¹⁰ El tema de la classe mitjana i de la ciutat estarà sempre present en la narrativa d'Oller. En termes generals també ho subratllen els treballs de Manuel de Montoliu¹¹ i Maurici Serrahima,¹² però sense aprofundir-hi.

La crítica recent ha remarcat l'impacte d'aquesta obra en el seu context històric, assenyalada per Felipe B. Navarro i Joan Sardà. Alan Yates, el primer estudiós de l'obra de Narcís Oller, el 1984 va dedicar un treball a cadascun dels dos relats¹³ més significatius del volum, i Enric Cassany, estudiós de la narrativa catalana costumista, afirma amb contundència:

La primera aproximació conscient a una nova poètica, que [...] anomenaré realista per la separació clara que representa respecte a la costumista, es produeix el 1879, amb la publicació dels *Croquis del natural* de Narcís Oller.¹⁴

¹⁰ Joan Sardà (1879), «*Croquis del natural*, per N. O. M.», *Lo Renaixement*, núm. 3 (28-II-1879), 165. Dins Joan Sardà (1997), *Art i veritat*, ps. 139-144.

¹¹ «Estudi crític», pròleg a N. Oller (1928-1929), *Obres Completes*, Barcelona: Gustau Gili, editor.

¹² «El món de Narcís Oller», epíleg a N. Oller (1948, 1985), *Obres Completes*, Barcelona: Ed. Selecta.

¹³ Els treballs d'A. Yates són: «Un proemio a la narrativa de Narcís Oller: "El transplantat"», dins *Estudios dedicados a James Leslie Brooks* (Puvill, 1984), ps. 72-80; i «Sobre la modernització de la Renaixença: "Tres mesos de món" de Narcís Oller», inèdit llegit en el Col·loqui Internacional sobre la Renaixença que va tenir lloc a Barcelona del 18 al 22 de desembre de 1984. El tercer volum de les actes no es va publicar. Aquests estudis van ser recollits dins Alan Yates (1998), *Narcís Oller, tradició i talent individual*, Barcelona: Curial, ps. 19-43 i 97-116, respectivament.

¹⁴ Enric Cassany (1992), *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, Barcelona: Curial, 226.

En efecte, aquest recull, que contrasta amb alguna obreta residual de l'etapa anterior com és ara la llegenda històrica *Sor Sanxa*, vinculada encara al romanticisme i premiada als Jocs Florals del mateix 1879, o *Isabel de Galceran*, premiada als Jocs Florals de 1880, encapçala i s'avança a una sèrie d'altres obres, com la novel·la *La papallona* (1882) o el segon recull de contes *Notes de color* (1883), que, segons Cassany, «si bé presenten trets costumistes, s'orienten cap a una altra poètica o, dit altrament, cap a gèneres no costumistes: el conte realista o la novel·la».¹⁵

A les *Memòries literàries*, un Oller ja gran recorda com es va esdevenir la irrupció en el món de les lletres i com s'hi va fer un racó, que amb els anys eixamplarà i consolidarà com el creador de la novel·la catalana moderna.¹⁶ Entre 1876 i 1877, Joaquim Riera i Bertran, company de feina a la Secretaria de la Diputació, l'introdueix en els grups de *La Renaixensa* i de *Lo Gay Saber*, en les tertúlies del Cafè Suís i, sobretot, del Cafè Espanyol, i en la festa dels Jocs Florals. Oller, que segons Yxart era «comunicatiu i prompte a entusiasmar-se, tardà ben poc a fer-se dels seus, amb aquella fogositat, amb aquella activitat que porta sempre a tot allò que una vegada aconsegueix impressionar-lo i decidir de son esperit».¹⁷ En aquest ambient pren la decisió d'esdevenir un escriptor en català, «una gosadia comparable a la de Prometeu»,¹⁸ dirà l'autor, i el primer gest serà l'escriptura dels contes de *Croquis del natural*. Oller es decideix a escriure i publicar el volum amb l'objecte, com diu Yxart,

de poder figurar entre sos nous companys escriptors catalanistes amb un títol o altre, sense que ningú pogués dir, en les reunions i dinars: —I aquest què ha fet? [...] Al cap de poc temps ja compareixia amb l'obreta: sa vocació de novel·lista estava decidida.¹⁹

¹⁵ *Ibidem*, p. 226.

¹⁶ Joan Sardà es refereix a l'esperit innovador d'Oller a l'article «Narcís Oller», dins Joan Sardà (1997), *Art i veritat*, a cura d'A. Tayadella, Barcelona: Curial, ps. 154-159.

¹⁷ Josep Yxart, «Clau d'aquest llibre», pròleg a Narcís Oller (1929), *Notes de color* (1883), i dins *Obres Completes*, Barcelona, 1985, p. 47.

¹⁸ Narcís Oller (1962), *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona: Ed. Aedos, p. 4.

¹⁹ *Ibidem* nota anterior, p. 47.

A partir d'aleshores, Oller, segurament recordant una frase d'Yxart,²⁰ diu a les *Memòries* que va «veure finalment clar, que entre l'escriptor i la seva llengua nadiua hi ha un nexa tan estret que no té substitució possible».

És cert que Oller qualifica d'insubstancialitats tot el que fins llavors havia escrit en castellà i també és autèntica la seva inseguretats respecte a l'ús d'una llengua literària que, per raons conegudes, no està degudament gramaticalitzada. Però cal contextualitzar adequadament aquests enuncisats, perquè són la mena de *captatio benevolentiae* que un escrip-

²⁰ Yxart a *El año pasado* (1886) afirma que: «A poco que se examine la esencia de una lengua existente en el propio cerebro, y viva en él y palpitante, se ve harto claro que no está en él como agregado de palabras móviles y sustituibles a voluntad, del modo que los caracteres tipográficos en sus respectivas casillas, sino como indeleble impresión de las sensaciones recibidas identificadas misteriosamente con el mismo pensamiento, hasta el punto de que no se sabe si éste existe sin ellas.» *Obras Completas de Josep Yxart*, I, Barcelona: Proa, 1995, p. 156. També, dins Yxart (1890), en el darrer volum d'*El año pasado*, parlant de poetes catalans que escriuen en castellà, diu: «¡Nos parece tan difícil ser poeta en lengua no doméstica!» (p. 69). I en el mateix volum, quan comenta l'edició dels poemes de *Lo Gayter del Llobregat*, afirma que «hoy estamos plenamente convencidos de que ésta se halla, no sólo en el deber honroso de restaurar, sino en la absoluta imposibilidad de romper el que llamó Menéndez y Pelayo, el sagrado nexa entre el espíritu y la lengua de todo un pueblo» (p. 130). També es repeteix la idea a l'article d'Yxart «La literatura catalana en Madrid, II», *La Vanguardia* (3-XII-1891), on afirma que «Macaulay decía con razón que no existía ninguna obra literaria de primera magnitud, en lengua que no fuese nativa de su autor». Aquest article ha estat editat per R. Cabré (1986), p. 326. Yxart havia llegit Macaulay abans de finals de setembre de 1879, ja que a la carta del 29 de setembre d'aquell any adreçada a Joan Sardà afirma que prefereix Sainte Beuve a Macaulay. Vegeu R. Cabré (1993), «Catorze cartes de Josep Yxart a Joan Sardà», dins A. Ferrando i A. G. Hauf (eds.), *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura*, VI, ps. 175 i 176. El 1879 es van editar a Madrid i en versió castellana de M. Juderías Béndez tres volums de Tomas B. Macaulay: *Estudios literarios*, amb un pròleg de M. Menéndez y Pelayo, *Estudios jurídicos* i *Estudios políticos*, i l'any següent es publicaven els *Estudios críticos*, obra del mateix traductor. El 10 de juliol de 1880 Yxart escriu a Oller una carta datada a Altafulla i li diu que «estoy saboreando los Estudios biográficos de Lord Macaulay. Aquello es escribir! Aquello es biografiar! [...] Nunca he visto reunidas en un escritor tantas y tan sólidas cualidades, que formando un todo complejo y vigoroso resplandecen todas a la vez en su complejidad, en cada línea» (Ms. N.O.-I-2092, Institut Municipal d'Història de Barcelona, IMHB).

tor reconegut al final de la seva vida reclama dels seus lectors i dels historiadors a l'hora de judicar la seva escriptura primerenca que, des de la perspectiva actual, veu com un pecat de joventut. Molts estudiosos s'han fixat excessivament en aquestes expressions de modèstia i d'incapacitat que Oller tornarà a emprar quan es referirà a les darreres novel·les. Però la realitat és que, a finals de la dècada dels setanta del vuitcents, Oller fa més de deu anys que es prepara intel·lectualment i s'exercita en la retòrica dels gèneres per esdevenir escriptor i que el canvi més substancial és el de la llengua. El seu cosí Yxart²¹ aviat li va reconèixer un talent de narrador per damunt del de poeta. La llengua serà clau per salvar l'esvorranc de l'inútil esforç de «cisellar la frase castellana amb la sobrietat, força i soltesa que mostraven els meus compatriotes escrivint en català».²² Ell també podia aconseguir un estil fluid en aquesta llengua, la que parlava, la de la seva mare i avis, la de casa Moragas on va créixer, la que parlaven la gent del Valls de la seva infantesa, la que emprava per relacionar-se amb els seus companys universitaris a Barcelona. Una llengua, que reclamava la regularització²³ que només arribaria amb Pompeu Fabra en la darrera dècada del segle, però que era viva, sòlida i emprada per la totalitat de la població. No calia fer gran esforç perquè li servís per emmirallar la realitat que l'envoltava.

Al marge de la llengua, ja he dit que la preparació d'Oller per a la literatura va ser intensa i compartida amb el seu cosí Josep Yxart. Les cartes entre els dos cosins entre 1868 i 1878 s'acompanyen de reflexions sobre l'art i la literatura, de comentaris de llibres que llegeixen, de trameses de composicions, que hi copien o adjunten, i fins de crítiques a

²¹ Ja en una carta a Oller sense data, però que pel seu context cal situar entre les de 1867, Yxart diu, després de llegir el manuscrit d'*El pintor Rubio*: «A tí te dieron las musas talento para la novela cosa de mayor precio que la afición a la poesía» (Ms. N.O.-I-1993, IMHB).

²² Narcís Oller (1962), *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona: Ed. Aedos, p. 5.

²³ En aquest sentit vegeu la reflexió de J. Yxart (1886), «Del uso del castellano en Cataluña», dins *El año pasado* (Barcelona, 1886) i dins *Obra Completa de Josep Yxart*, Barcelona: Proa, 1995, ps. 153-171.

les produccions literàries del respectiu interlocutor.²⁴ I si Oller, amb la perspectiva del temps, refusa algunes de les primeres composicions, això no vol suposar que no s'hagués preocupat d'assolir unes aspiracions prometeiques des de molt jove, que a poc a poc l'havien anat preparant per a l'eclosió que tindrà lloc el 1879.

Però, com s'esdevé la transformació? ¿Per què Oller el 1879 passa de ser un escriptor de tradició romàntica amb composicions com *Sor Sanxa* a encapçalar la renovació narrativa amb els *Croquis*? ¿D'on treu Oller els ferments del canvi? Les raons de segur que eren diverses, però algunes dades ajuden a entendre el procés d'escriptura. En primer lloc cal establir la data d'escriptura, tenint present que *Croquis del natural* apareix a primers de 1879, que l'autor a les memòries assegura que la redacció dels textos ja està enllestida la tardor de 1878 i que va escriure els textos «mogut [...] per la lectura de l'*Evangelina* de Longfellow i d'*Une page d'amour*, d'Émile Zola, que em descobriren el gran contingent de poesia que conté a voltes el natural per qui sap ben observar-lo».²⁵ Què vol dir Oller amb aquestes paraules? Ni més ni menys que per a ell no hi ha art si aquest no és superior a la realitat, encara que s'hi arribi des de l'observació de la mateixa. Yxart ho explica amb claredat:

la división entre realistas y idealistas no está en que los unos copian (con el aditamiento estereotipado de «servilmente») y los otros imaginan (con la injuria de que mienten como bellacos), sino en que los unos extraen, y los otros eliminan; pero unos y otros solo son artistas cuando nos ofrecen la naturaleza entera, no como es, inasequible a nuestra mirada vulgar, sino transformada, condensada y en extracto, para que podamos contemplar sus bellezas recónditas, ya su carácter, ya su tipo; nunca reduciendo todo el arte al solo placer de percibir exacta correspondencia entra la copia y el original.²⁶

²⁴ En aquest sentit vegeu Rosa Cabré (1999), «Narcís Oller i Josep Yxart: entre la vida i la literatura (1868-1877)», dins Magí Sunyer (ed.), *El segle romàntic 1996. Actes del Col·loqui Narcís Oller, Valls, 28, 29 i 30 de novembre de 1996*, Valls: Cossetània, ps. 55-88.

²⁵ Narcís Oller (1962), p. 6.

²⁶ Josep Yxart (1887), ob. cit., p. 252.

NOTA SOBRE L'EDICIÓ

Per a aquesta edició de *Croquis del natural* es reproduïx l'última revisada i autoritzada pel narrador, la de les *Obres Completes* de l'editorial Gustau Gili. Tanmateix, es restitueix la conformació del llibre en la primera edició, amb quatre contes («El vailet del pa», «Tres mesos de món», «Els que ho miren i els que hi van» i «El transplantat»), que va ser alterada a les obres completes per tal que cada un dels volums tingués una quantitat similar de pàgines. Per tant, es reincorpora al llibre el conte «El transplantat» que havia estat desplaçat, com a novel·la curta, al volum sisè de les obres completes, mentre que la resta de contes es publicava al setè.

Només s'hi han corregit els errors tipogràfics o ortogràfics evidents.

Croquis del natural

EL VAILET DEL PA

I

Tots els matins a les vuit, com al toc d'un despertador, una nena de quatre anys desclou els ulls.

El primer mot que escapa de sos llavis és el de —Mamà!—; el primer que balbotejaren, i el que ben segur pronunciaran amb tendresa mentre tinguin vida.

La mare tanca el devocionari que recollidament llegia a l'esmortèida claror de les esclatxes, i obre un finestró pel qual entren llum i sol curullant la cambra d'alegria.

Tendra com una flor de maig, la nena remou el capet, es refrega les condormides parpelles amb sos tovets punys, i aviat surt del llit penjada al coll de sa mare, a qui es menja a petons, que ressonen com piulets de nierada.

—Qui és, la més *hermosa*? —diu la mare estrenyent l'angeló contra son pit i tornant-li abraçades i petons.

I la noia comença a explicar els somnis de la passada nit, en els quals figura quasi sempre la nina, que mentrestant jeu desmaiada als peus del llit; el canari, que en el menjador refila ja com per despertar sa amigueta, i tal o qual volta un *sereno* de veu grossa o bé un drapaire amb el sac ple de criatures que no fan bondat, reminiscència del conte de la cirereta.

—Un *sereno*, has vist, i et feia por? ¿Que te'n van parlar, ahir, les minyones, de *serenos*? Ah!, i com et van enganyar, filla meva!, com et van enganyar! Els *serenos*...

—Agafen les nenes!

—No, amor meu: els *serenos* guarden les nenes, guarden els papàs, guarden a tothom que és bo, i no agafen sinó els dolents. Tu no ets dolenta: a tu no t'agafaran; a tu t'estimen.

—Sí, que m'estima, a mi, el sereno, que sempre em porta anissos... I saps qui m'estima, també? El vailet del pa.

—Qui és, el vailet del pa?

—El noi que porta el pa cada matí: saps?

—Ah, sí! I que l'estimes, tu?

—Sí: avui em portarà coca.

—Coca!

I la mare riu tot acabant de vestir la noia.

—Ara hem de resar. A veure: digues el parenostre.

—Truquen, truquen, mamà: deu ser el vailet! —diu la noia tot saltant i volent-se escórrer de les mans de sa mare.

—¡Vine'm aquí, vine'm aquí, entremaliada, cavallet! Vine'm aquí!

I filla i mare riuen, lluitant l'una per fugir, l'altra per retenir-la; ara estirant, ara deixant-se caure; ja corrent una i altra fins a la porta de la cambra, ja tornant, la primera, presonera de la segona; i sempre barrejant les rialles amb candorosos petons.

Aquella cambra és un tros de cel. Des dels quadrets de gènere modern que representen escenes consemblants a les de mare i filla, al paper de les parets, color de perla amb garlandes de flors i nius de tórtoraes, tot és adequat i somrient; pertot es veu el gust senzill i alegre d'una ànima tan candorosa com modesta. Els mobles, des dels llits al vetllador, són de fustes clares, primets, esvelts i d'elegant dibuix. El sol s'enriola en tot allò que fereix, i, després d'emmirallar-se en l'aigua i espill del lavabo, juga amb sos reflexos inquietos entre les canyes daurades del sostre, animant de passada les flors de la jardinera suspesa en l'aire.

Mil voltes he pensat que, si els ocells la sabessin, prendrien voluntàriament aquesta cambra com a deliciós gabial.

Per fi, en la porta del pis sonen novament el timbre i el confós soroll de repetides sotragades.

La nena s'escapa corrent.

II

No anava errada: és el vailet del pa; un noi espigadet, ros, que, amb sa bruseta de vions blaus, ses calces de pana i ses espartenyetes, està declarant ben bé son humil estament.

És tan jovenet que ni pot muntar la panera fins al pis: la deixa en el primer replà de l'escala, i sols puja amb dos pans llargaruts que porta encreuats arran del pit i abraçadets com si li inspiessin tendresa. Sembla l'estàtua del màrtir del treball, gelós de sa pròpia creu.

Si sols truqués amb el timbre, la nena podria confondre'l amb qualsevol: per això comença a sotragar la porta, a xiular, a picar amb els peus, com gos fidel que delira per veure son amo.

I surt la noia entrebancant-se amb la criada que obre la porta, i el rostre d'aquella, com el del vailet, esclaten de joia.

La blancor de la nena, rival de la de son davantal, contrasta fortament amb el vestit polsós del primerenc obrer. En l'una hi ha representada la imatge del benestar i d'un rosat esdevenidor; en l'altre la predestinació del treball manual amb totes ses conseqüències.

Feia poc temps que es coneixien, però del primer jorn s'establí ja entre ells aquell corrent secret de confraternitat que, a despit de totes les desigualtats i prevencions que tant separen els homes, uneix tots els éssers innocents.

Començaren per guaitar-se i somriure; després es tocaren suaument el vestit abans de dir-se res; i, trencat el gel de la infantil vergonya, sostingueren animats diàlegs, i un i altre esperaven cada jorn l'hora de veure's, com dos enamorats. Aviat nasqué entre ells el desig d'obsequiar-se mútuament amb el canvi de floretes, estampes, confits i altres foteses, de les quals la millor part requeia sempre en benefici del vailet. Qualsevol hauria pogut creure que naixia en ells el sentiment de l'amor.

—¿Que has perdut la pilota que et vaig donar ahir? —preguntà la nena.

—Mira-la —respongué ell traient-se-la de la butxaca—. Veus? Avui et porto coca. I te'n portaré cada dia.

—En donarem al canari: oi?

I, estirant-lo per la mà, la noia menà son company al menjador, on fins aleshores mai no havia estat. Ja el canari semblava esperar-los, tot mal ajocat a la canyeta i amb les daurades ales a punt de saltar fins als ferros.

—Mira'l, que bufó! Titit, titit!... Pren una molleta i dóna-li'n, vailet. Jo per aquest cantó; tu per aquell altre.

El canari saltava dels ferros a la canya, de la canya als ferros; ara a la dreta, ara a l'esquerra; picant, piulant, no sabent on girar-se i esbategant les ales i la cueta amb sens igual vivesa. Els nens semblaven dues flors, el canari una papallona, i, a voltes, les ales d'aquest i els cabells d'aquells es confonien en una sola fulla d'or que un mateix alè eriçava.

Mentrestant, els pares de la noia, amb rialleta de felicitat, contemplaven aquell joc innocent abraçats per la cintura, com per més enllaçar els vincles de protecció i defensa que per la vida de llur filla tenien concrets. L'anell de promesa, ferit pel sol, lluïa en el dit de la mare com estel de felicitat, enlluernant el pobre vailet cada volta que sos ulls topaven amb aquella brillantor.

Ja cansats de voltar la gàbia, la nena agafà son companyó per mostrar-li un ver magatzem de joguines. El vailet somreia, al mateix temps que lluitava per anar-se'n, com a *home* esclau de l'obligació. Però la nena el retenia cridant-li l'atenció sobre cada una d'aquelles prodigalitats de l'amor paternal.

Ara donava corda a una nina vestida d'amazona que sortia disparada en son cavallet i es posava a voltar i més voltar com per l'arena d'un circ; després li treia una miniatura de saló de ball, ornat amb una magnificència capaç de despertar en el pobre vailet perillooses ambicions; venien, per últim, capses de sorpresa, estereoscopis, cèrcols amb cascavells, cordes de jugar a juli, pilotes, bales de vidre i, en fi, com hem dit abans, tot un magatzem de prodigalitats, tota una metrallada de desigs que inconscientment podia clavar en el cor del pobre vailet.

—Veus, que és bonic? —preguntava la noia amb el candor de sa innocència—. Mira: això, allò i aquestes vistes m'ho varen portar els Reis. El saló i la cuineta me'ls van comprar després del xarampió. Aquest cotxet era per a anar a passeig quan no caminava, quan era petita: saps? Ara no m'hi porten mai... ara ja sóc gran: no?... I, els teus papàs, ¿que no te'n compren, de joguines?

El vailet l'escoltava amb bondadosa rialleta.

—Que no en tens, de papàs?

Una ombra de tristor cobrí el front del vailet, qui, després de reflexionar un xic, respongué:

—No.

La nena arrugà les entrecelles.

—Doncs qui et compra joguines?

—Ningú.

—Te'n porten els Reis: oi?

—Tampoc.

Si dura més l'interrogatori, el vailet esclata en plors. Una criatura més jove que ell el feia pensar en sa trista sort per primer cop a la vida.

El vailet era bord, i de mans de la dida que s'encarregà de criar-lo passà a les del flequer a qui servia, sense que ell mateix es donés compte exacte de com havia succeït. Recordava que molts l'anomenaven *bordet*, i ell jamai s'havia fixat en el sentit d'aquesta paraula; recordava també que ningú no li havia comprat joguines; i, contemplant aquella aurèola d'amor entorn de la nena, s'adonava ara, per primera volta, de sa pròpia sort, que li semblà molt trista. Però no per això veié amb prou claredat son origen ni son present, ni molt menys allò que mai ningú no pot veure: son esdevenidor.

Sortosament el vailet tenia pocs anys! Així, no es capficà per la seva sort, ni l'enyorança de pares, d'ell fins llavors desconeguda, no deixà en son cor altre rastre que un llamp al cel.

Aviat quedà distret, i, amb la pilota i un parell de bales de vidre que li regalà aquell jorn la nena, baixà les escales saltant-les de tres en tres, precedit d'aquells objectes, que feia botar pels esglaons com eixebrada avantguarda d'un capitost de follets.